

СЛОВЕНСКА ЕТИМОЛОГИЈА ДАНАС

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COLLOQUES SCIENTIFIQUES

Volume CXXI

CLASSE DE LANGUE ET LITTERATURE

Volume 18

ETYMOLOGIE SLAVE AUJOURD'HUI

ACTES DU SUMPOSIUM TENU
DU 5 AU 7 SEPTEMBRE 2006

Reçu à la Xe séance de la Classe de langue et littérature, le 25 décembre 2007

Rédacteur

ALEKSANDAR LOMA,
membre correspondant de l'Académie

BELGRADE 2007

INSTITUT DE LA LANGUE SERBE DE L'ACADEMIE

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига СХХI

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 18

СЛОВЕНСКА ЕТИМОЛОГИЈА ДАНАС

ЗБОРНИК СИМПОЗИЈУМА ОДРЖАНОГ
ОД 5. ДО 10. СЕПТЕМБРА 2006. ГОДИНЕ

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности, 25. децембра 2007.

Уредник

дописни члан
АЛЕКСАНДАР ЛОМА

БЕОГРАД 2007

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ISBN 978-86-7025-451-0

Издају

Српска академија наука и уметности
и
Института за српски језик САНУ

Уређивачки одбор

Марија Бјелешкић, Јасна Влајић-Појковић,
Александар Лома, Снежана Пејровић

Уредник

Александар Лома

Рецензенти

Wiesław Boryś
Radoslav Večerka

Лектура и коректура

Марија Бјелешкић, Јасна Влајић-Појковић,
Марија Вучковић, Маја Калезић,
Снежана Пејровић

Прелом текста

Давор Палчић

Тираж 600 примерака

Штампа

Чигоја штампа, Београд

САДРЖАЈ

ОД УРЕДНИКА / FROM THE EDITOR	XI
ПОЗДРАВНЕ РЕЧИ	XV
академик Предраг Палавестра	XV
академик Никша Стипчевић	XVI
др Софија Милорадовић	XVII
дописни члан САНУ Александар Лома	XIX
Александр Евгеньевич Аникин (Новосибирск): Из работы над до- полнениями к «русскому Фасмеру»	1
Aleksandr Evgen'evič Anikin (Novosibirsk): Writing supplements to the “Russian Vasmer” — Summary	10
Елена Львовна Березович (Екатеринбург): Слова и вещи — или слова без вещей? (о «культурно-исторической» мотивации в сфере славянской ксенонимии)	11
Elena L'vovna Berezovič (Ekaterinburg): Words and things — or words without things? (about “cultural-historical” motivation in the do- main of Slavic xenonymy) — Summary	25
Марта Бјелетић (Београд): С.-х. <i>ни њири, ни вири</i> „не расте, не успева“: формално-семантички паралелизам глаголских гнезда као пут ка етимологији	27
Marta Bjeletić (Belgrad): Skr. <i>ni piri, ni viri</i> „weder wächst, noch gedeiht“: Formal-semantischer Parallelismus verbaler Wortneste als Leitfaden zur Etymologie — Zusammenfassung	40
Десислава Борисова (София): За произхода и значенията на бълг. <i>харч, арч, хардџ</i> , срхр. <i>харч, арч, харач, арач</i> (и на производни от тях)	41
Desislava Borisova (Sofia): The origin and the meanings of the Bulgarian <i>harč, arč, hardž</i> and the Serbo-Croatian <i>harč, arč, harač, arač</i> (with their derivatives) — Summary	49
Pavla Valčáková (Brno): Church Slavonic <i>pokrŏta</i>	51
Павла Валчакова (Брно): Церковнославянское покрѣта — Резюме	55
Жанна Жановна Варбот (Москва): К этимологии праслав. * <i>město</i>	57
Žanna Žanovna Varbot (Moscow): Towards the etymology of Proto-Slavic * <i>město</i> — Summary	65

Јасна Влајић-Поповић (Београд): Псл. <i>*kotiti/*katati</i> и <i>*kоть/*katъ</i> — трагови <i>-a-</i> вокализма на словенском југу	67
Jasna Vlajić-Popović (Belgrade): Proto-Slavic <i>*kotiti/*katati</i> – the traces of <i>-a-</i> vocalism in the Slavic South — Summary	81
Марија Вучковић (Београд): О пореклу арготизма <i>лизгам</i> ‘пити’	83
Marija Vučković (Belgrade): On the origin of the argot word <i>lizgam</i> ‘to drink’ — Summary	91
Јасмина Грковић-Мајор (Нови Сад): Etymology and historical syntax	93
Јасмина Грковић-Мејдор (Нови Сад): Етимологија и историјска синтакса — Резиме	105
Христина Дейкова (Софија): Към праславянските названия на птици <i>*varnъ, *varnā, *gā(j)varnъ, *gālъ (?), *gālā, *gālъkā, *gālīcā</i>	107
Hristina Dejкова (Sofia): Towards Proto-Slavic bird Nnames: <i>*varnъ, *varnā, *gā(j)varnъ, *gālъ (?), *gālā, *gālъkā, *gālīcā</i> — Summary	121
Лиљана Димитрова-Тодорова (Софија): Проблеми при етимологизуване на старинни топоними	123
Liljana Dimitrova-Todorova (Sofia): Some problems of etymologising old place names — Summary	131
Анатолий Федорович Журавлёв (Москва): Российская городская геральдика и наивная этимология	133
Anatolij Fedorovič Žuravlev (Moscow): Russian civic heraldry and naive etymology — Summary	153
Татјана Зайковская (Никозија): Этимология народной обрядовой терминологии: языковая реконструкция и экстралингвистические данные	155
Tatjana Zajkovskaja (Nicosia): The etymology of ritual folk terms: linguistic reconstruction and extralinguistic data — Summary	170
Виталий Зайковский (Никозија): Этимология, этнолингвистика и языковые контакты славянских с греческим, другими балканскими и тюркскими языками	171
Vitalij Zajkovskij (Nicosia): Etymology, ethnolinguistics and language contacts of Slavic with Greek, other Balkan and Turkic languages — Summary	208
Mariola Jakubowicz (Kraków): Motywacje semantyczne przymiotników oceniających negatywnie wygląd zewnętrzny	209
Mariola Jakubowicz (Krakau): Die semantische Motivationen der das Äußere negativ bewertenden Adjektiven — Zusammenfassung	219
Илона Яньшкова (Брно): Избыточное (неэтимологическое) <i>ne-</i>	221
Ilona Janyšková (Brno): Redundant (non-etymological) <i>ne-</i> — Summary	228
Мая R. Kalezić (Београд): Srpsko-hrvatski nazivi biljaka iz roda Pistacia L. (etimološka beleška).	229
Maja R. Kalezić (Belgrade): Serbo-Croatian names for plant species from genus Pistacia L. (an etymological note) — Summary	239

Helena Karlíková (Brno): Lexikální vyjádření škodolibosti v evropském areálu	241
Helena Karlíková (Brno): L'expression lexicale de la malignité dans l'aire européenne — Résumé	247
L'ubor Králik (Bratislava): K výskumu praslovanského lexikálneho komponentu v slovenčine: o niektorých problematických etymologických interpretáciách	249
L'ubor Králik (Bratislava): From the study of the Common Slavonic lexis in Slovak: On some problematic etymological interpretations — Summary	253
Любовь Викторовна Куркина (Москва): К реконструкции этимологических связей слав. *čajati	255
Ljubov' Viktorovna Kurkina (Moscow): Towards reconstructing the etymological relations of the Common Slavic *čajati — Summary	264
Татяна Лекова (Наполи): Институцията <i>варарь</i> в българското средновековие	265
Tatjana Lekova (Naples): The office holder <i>vararь</i> in medieval Bulgaria — Summary	293
Claire Le Feuvre (Strasbourg): On the etymology of Russian <i>пахат'</i> "to plough"	295
Клер Лефевр (Страсбург): К этимологии русского глагола <i>пахать</i> (землю) — Резюме	306
Александар Лома (Београд): Два српска дијалекатска архаизма на балтословенском плану: <i>йренсла</i> (и сл.) 'Prunus padus', <i>йремесла</i> „дијафрагма“	307
Aleksandar Loma (Belgrade): Two Serbian dialectal archaisms from a Balto-Slavic perspective — Summary	322
Mihai Mitu (Bukareszt): Wyrazy rumuńskie pochodzenia słowiańskiego z etymonem podlegającym fleksji	325
Mihai Mitu (Bucarest): Mots roumains d'origine slave remontant aux formes flexionelles — Résumé	335
Bogumił Ostrowski (Kraków): Semantyka niektórych typów leksykalnych z rdzeniem *rod- na materiale języków słowiańskich	337
Bogumił Ostrowski (Cracow): Some lexical types and their semantics (Derivatives from Proto-Slavic stem *rod- in Slavic languages) — Summary	347
Снежана Петровић (Београд): Раздвајање хомонима: словенско-балканска прожимања	349
Snežana Petrović (Belgrad): Trennung von Homonymen: Slavisch-balkanische Berührungen — Zusammenfassung	358

Мато Пижурица (Нови Сад): Прилог етимологији и географији речи (на грађи из Црне Горе)	361
Mato Pižurica (Novi Sad): Ein Beitrag zur Etymologie und Wortgeographie (aus dem mundartlichen Wortgutes Montenegros) — Zusammenfassung	367
Wojciech Sowa (Krakau): Zur Herkunft des Namens <i>Poprad</i>	369
Wojciech Sowa (Kraków): O pochodzeniu nazwy <i>Poprad</i> — Streszczenie	380
Валериј Софрониевски (Скопје): <i>Божилак, виножито, сунница</i>	381
Valerij Sofronievski (Skopje): <i>Božilak, vinožito, dzunica</i> — Summary	392
Вања Станишић (Београд): О неким подударностима у рефлексима индоевропских слоговних сонаната у албанском и балтословенском	393
Ваня Станишич (Белград): О некоторых сходствах в рефлексах индоевропейских слоговых сонантов в албанском и балтославянском — Резюме.	402
Тодор Ат. Тодоров (Софија): Произход на неколку български диалектни думи: <i>изпàвам, тòркам, тортòсвам се, трàсенина, трàсеница</i>	403
Todor At. Todorov (Sofia): Origin of some Bulgarian dialectal words: <i>izpàvam, tòrkam, tortòsvam se, tràsenina, tràsenica</i> — Summary	408
Светлана Михайловна Толстая (Москва): Почему слепой не видит? (к этимологии слав. *slěp-)	409
Svetlana Mihajlovna Tolstaja (Moscow): Why the blind cannot see? (towards the etymology of Slavic *slěp-) — Summary.	419
Metka Furlan (Ljubljana): Besedna družina kot metoda etimološkega raziskovanja slovanskega leksikalnega fonda	421
Metka Furlan (Ljubljana): Wortsippe als Methode zur etymologischen Erforschung des gemeinslavischen Wortschatzes — Zusammenfassung	429
Александр Константинович Шапошников (Коктебель-Москва): Праславянское лексическое гнездо с нерегулярными чередованиями производящей основы: *torp-, *tьrp-, *trup-	431
Aleksandr Konstantinovič Šapošnikov (Coctebel/Moscow): Common Slavic lexical nest of the irregularly alternating stem *torp- / *tьrp- / *trup- — Summary	435
Alenka Šivic-Dular (Ljubljana): Tipologija tvorbe in semantike v poimevanjih za čas v slovanskih jezikih.	437
Alenka Šivic-Dular (Ljubljana): Typologisches zur Wortbildung und Semantik der slavischen Zeitbezeichnungen — Zusammenfassung	449

Віктор Петрович Шульгач (Київ): Лексичні архаїзми українських говірок Правобережного Полісся з погляду етимології	451
Viktor Petrovyč Šul’hač (Kyiv): An etymological look at some lexical archaisms from Ukrainian vernaculars of the Woodlands (Polissya) on the right bank of Dniepr — Summary	458
ОПШТА ЛИТЕРАТУРА.	459
ИНДЕКС РЕЧИ	465

ISBN 978-86-7025-451-0, (2007), p. (27–40)

УДК 811.163.4'282

811.163.4'373.6

811.163.4'367.625

Марта Бјелетић (Београд)

**С.-х. ни њири, ни вири „не расте, не успева“:
формално-семантички паралелизам глаголских гнезда
као пут ка етимологији***

Полазећи од израза *ни(њи) њири ни(њи) вири* „не расте, не успева“, у раду се предлаже етимологија глагола *њњрињи, њњрњм* „расти, напредовати“, који се смешта међу континуанте псл. **perti, pьrǫ*. То се чини на основу формално-семантичке анализе гнезда глагола *-њријењи* и поткрепљује примерима паралелног формално-семантичког развоја континуаната псл. **verti, vьrǫ*, којима припада други глагол из поменутог израза — *вњрињи, вњрњм* „расти“.

Кључне речи: српско-хрватски језик, дијалекат, глагол, формално-семантички паралелизам лексичких гнезда, етимологија.

У српско-хрватском језику постоји израз *ни њири, ни вири* у значењу „не расте, не успева“. Израз је релативно слабо потврђен, а бележе га РСА и РЈА, углавном на основу истих извора: *ни(њи) вири (ни)њи њири* Дубровник, Оно наше двоје крмади ни вире ни пире, но нешто мршави, те немам их рашта убијати Херцеговина, Земља од суше испуцала, незрело воће отпада, виногради ни пире ни вире Врчевић (РСА, РЈА s.vv. *вњрињи*), Остало му је једно чаме ... које ни пири ни вири, ни расте ни преде Љубиша, Крава му није ни пирила ни вирила Стон (РЈА s.v. *њњрињи*).

Од дијалекатских извора, само речник дубровачког говора доноси овај израз, што нам говори да је он још увек присутан у живом говору: *нњ њири, нњ вири / нњњи њњри, нњњи вњри* „каже се за нешто што слабо напредује (најчешће о растињу)“: Пресадићу ово цвијеће, јер овако ни пири, ни вири — Дјеца нити пиру, нити виру! — Ова спарога ни пири ни вири (Бојанић/Тривунац). На основу наведених потврда могао би се оцртати ареал разматраног израза, који би обухватао Дубровник, јужно Приморје, евентуално и херцеговачко залеђе.

* Овај текст је резултат рада на пројекту 148004: „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Ењимолошког речника срњског језика*“, који у целини финансира Министарство науке Републике Србије.

Израз садржи два глагола, *вириџи* и *џириџи*. Ови глаголи су у РСА и РЈА реконструисани углавном на основу поменутог израза, у оквиру којег су једино и потврђени, и то као *вџириџи*, *вџрим* „расти“ (РСА, РЈА s.vv.) и *џџириџи*, *џџрим* „расти, напредовати“ (РЈА s.v.). За глагол *џириџи* истиче се да се јавља још само код Стулића, у значењу „*crecere*“, и констатује се да му је „постање тамно“ (РЈА l.c.).

И док глагол *џџириџи* до сада није привукао пажњу етимолога, дотле је за глагол *вџириџи* понуђено етимолошко тумачење. То је, пре свега, било могуће зато што *вџириџи* није тако усамљено као *џџириџи*, тј. оно има ширу лексичку породицу у коју спадају следећи облици: *вџираџи* „расти, напредовати, успевати, бујати“: Непосредно ђубрење ... је врло хрђаво за репу, јер трава онда брзо вира — Не вирам ка други људи. Вршњаци смо, а, ето, ја остадо' ка' петлић — Што су ти крцави пилићи, моји баш вирају? Параћин, Све што ради, вира му Левач (РСА)¹, *вџрајем* „добро напредовати, расти, развијати се (о детету)“: Убаво га дете чува, ал оно па такој срсаво, ич ву не вирае, „успевати, бујати (о биљкама, усевима)“: Компири не мож да вираев у онуј њиву Јабланица (Жугић), „напредовати“: Чувам га, од све га браним, ама не помага: не вираје па тој ти је Лесковац (Митровић), *вџраје* 3. sg. „успевати, напредовати, развијати се (о биљу)“: Овој ми цвеће не вираје, мора га пресадим Каменица код Ниша (Јовановић В.), Пирот (Живковић), Власотинце (грађа РСА), *вџрае* „расти, живети, постојати, развијати се, напредовати“: Момчету мати дооди, | Студену воду доноси, | Те му коренџ пољева, | Те му коренџ вирае Тимок (Динић I), *вџра* „расти снажно, бујати (о растињу)“ Црна Река (Марковић I). Исти глагол посведочен је у македонском и бугарском, уп. мак. *вирее* „расти, бујати“, буг. *вирџа* „расти, добро се развијати (о биљкама)“.

Бугарски глагол доводи се у везу са буг. *вџра* „дизати, издизати“, које се сматра сродним са *вра* „гурати“ < **verti* (БЕР 1:151). Черниш овим лексемама прикључује и с.-х. *вџириџи* „расти“, констатујући да је свима њима својствена семантика кретања усмереног увис, из које затим произлази семантика раста. Ауторка при том сматра да сви поменути облици припадају гнезду **ver-* / **vbr-* / **vor-* „гурати, спајати, затварати“ (Черниш 2003:221; прихвата Бјелетић 2006:169).²

¹ Иако облик *вџираџи* има готово истоветно значење као *вџириџи*, аутори РСА не упућују са једног облика на други.

² Сличну семантику развио је и глагол који припада фонетски блиском гнезду **vbrĕti*, а то је облик *навџираџи* „надолазити, нарастати под утицајем врења, бубрити; уопште растити, нарастати [проред М.Б.], надолазити, бујати“: Прешао [бих] погледом плодну долину и видео како све око мене клија и навџира (РСА). Овај облик је у ЭССЯ 24:7 смештен s.v. **navirati* I, за разлику од овде наведеног (в. даље) хомоним-

Мак. *вирее* и буг. *вирѣя* упућују на закључак да је првобитни наставак глагола био *-ѣти*. Како је у многим српско-хрватским говорима (не само икавским, већ и у јекавским, али и у добром делу екавских, нпр. у шумадијско-војвођанским и смедеревско-вршачким), *-ѣје-* фонетски дало *-ије-* > *-ѿ-*, и облик *вѿриѿи* се готово сигурно може свести на **virĕti*.³ Што се тиче облика *вѿраѿи*, он је вероватно настао секундарно, заменом *-ѣти* са *-ати*.⁴

Што се тиче разлике у акценту између западног *вѿриѿи* и левачког и параћинског *вѿраѿи* с једне, и источносрпског *вирá(је)*⁵ с друге стране, треба имати у виду чињеницу да у параћинском говору нема инфинитива, те да су, према сазнању Софије Милорадовић, поред у примеру наведеног облика који би требало да звучи *вирáју*, могући и облици *вирáу* и *вирáду*. Што се пак места акцента тиче, С. Милорадовић сматра да су подједнако могуће варијанте *вѿра(ѿи)* и *вирá(ѿи)*, слично као *чѿѿа(ѿи)* и *чѿѿá(ѿи)*.

Ако, дакле, разлика у акценту не би представљала проблем, глагол *вѿриѿи* / *вѿраѿи* могли бисмо сместити међу континуанте псл. **verti*, *врѣ*, којима припада разграната породица с.-х. глагола *врије-*

ног *навѿраѿи* „трудити се да се нешто постигне, упињати се“, који је смештен с.в. **navirati* II (ibid. 7–8). О семантичкој контаминацији лексема које припадају гнездима **врѣти* и **verti* детаљније в. Варбот 1995, уп. и Бјелетић 2006а:40–41.

³ Разматрајући паралелизам инфинитивних основа на *-ѣти-* и *-ити-* на прасловенском плану, Варбот указује на специфичну улогу основа садашњег времена на *-и-* код глагола на *-ѣти*, под чијим утицајем долази до преобразовања инфинитивних основа на *-ѣти* у основе на *-ити* (по моделу *-ити*, *-и-*). Наводећи случајеве таквог паралелизма, нпр. **čevĕti* / **čeviti*, **xřestĕti* / **xřestiti* (има и **xřestati*, уп. ЭССЯ 8:94), **xъrĕcĕti* / **xъrĕciti*, **xъbĕti* и **xъbiti* (има и **xъbati*, уп. id. 155), **xъrĕti* и **xъriti* (има и **xъrati*, уп. id. 158), ауторка наглашава да се при њиховој реконструкцији мора узимати у обзир вероватноћа секундарног порекла основа на *-ити-* од основа на *-ѣти-* (Варбот 1983:74).

⁴ За варијантност *-ѣти* / *-ати* на прасловенском плану уп. нпр. **glĕdĕti* / **glĕdati* (ЭССЯ 6:122–123), где се облик на *-ати* тумачи као ново образовање настало на бази старијег **glĕdĕti*. Варбот l.c. пак сматра да је било могућно замењивање инфинитивних основа на *-ати* основама на *-ити* под утицајем одговарајућих основа садашњег времена на *-је-* (преко стадијума секундарне *-и-*основе садашњег времена). Стога се поставља питање шта је у нашем случају првобитно: облик на *-ати* или на *-ѣти*?. У старословенском, рецимо, према презенту на *-и-* (прво лице **-јѣ*, друго *-иши*) може стајати инфинитив на *-ати* (*сѣпѣж*, *сѣпиши*, инф. *сѣпати*), *-ѣти* (*вѣждж*, *вѣдиши*, инф. *вѣдѣти*) и, наравно, на *-ити* (*прѣшж*, *прѣсиши*, инф. *прѣсити*). Осим тога јавља се и прелаз *ĕ > a* иза *č*, *ž*, *š* и *j*. У промени једног глагола на *-r-јѣ*, *-r-иши* иза меког *r̄ < rj* пренесеног из презентске основе у инфинитивну *-ѣти* је, у једно рано доба, могло дати *-ати*.

⁵ Овај нагласак подударе се са бугарским, и претпоставља првобитно **вирѣѿи* (тип *мѿлѿѿи*), док би *вѿриѿи* (ако је *-иѿи* од *-ѣти*) било акценатски тип као *вѿдѣѿи*. Стога би се можда могло претпоставити да је западно *вѿриѿи* накнадно променило акценатски тип ради избегавања хомонимије са *вѿриѿи*.

и. Скок је у свом речнику врло детаљно обрадио овај глагол, изложивши његове изведенице према апофонским варијантама корена (**vbr-*, **vir-*, **ver-*, **vor-*, **var-*) и побројавши његова основна (и секундарна) значења: „сакривати“, „гурати“, „завлачити“, „затварати / отварати“ итд. (Skok 3:627–628 s.v. *vrijèti se*). Он, наравно, није у ово гнездо уврстио глагол *в̀ирѝти* / *в̀ира̀ти* „расти, напредовати“ (иако му је вероватно био познат израз *ни вири, ни ири*), помињући међу изведеницама основе **vir-* само префигиране облике *из̀авира̀ти*, *на̀вира̀ти*, *ода̀вира̀ти*, *ѝревира̀ти*, *ра̀звира̀ти*, *за̀вира̀ти* „главу у што; паочити, бремзати“, *у̀вира̀ти се*, *са̀вира̀ти се* (Skok l.c.).

А шта је са глаголом *ѝирѝти*? Иако на први поглед крајње усамљен, и овај глагол има потпуну семантичку и врло блиску формалну (са наставком *-а̀ти*, уп. горе *в̀ирѝти* / *в̀ира̀ти*) паралелу у облику *ѝоѝира̀ти* (*се*), *ѝоѝира̀м* (*се*) / *ѝоѝира̀и* (*се*), *-ѐм* (*се*) „расти, напредовати“: Оно дијете не по̀и́ра̄, боим се остаће мали — Шта е оно те се онај мали не по̀и́ре̄? Васојевићи (Стијовић). Глагол има и (основно?) значење „кретати се полагаано, мицати се“: Ми се одријесмо радећи, а он не по̀и́ра̄ с мљеста — Они се косачи нешто слабо по̀и́рӯ с мљеста *ibid.* (*id.*). Када се овај глагол смести у контекст сродних облика из истог говора, нпр. *за̀ѝи́ра̀ти*, *-ѐм* „застајати, запињати у грлу (о залогају)“ *ibid.* (*id.*), *на̀ѝи́ра̀ти* „стискати, притискати, гонити“, *оѝи́ра̀ти се* „противити се, супротстављати се“, *у̀ѝи́ра̀ти*, *у̀ѝи́ре̄м* „притискати, гурати“ *ibid.* (Боричић), постаје јасно да он припада гнезду глагола *-и́рѝјѐти* (< псл. **perti*, *р̄ьр̄*), уп. као доказ и облике *за̀и́рѝјѐти* (*се*), *за̀и́ре̄м* (*се*) „застати, запети у грлу (о залогају)“ *ibid.* (Стијовић), *на̀и́рѝјѐти*, *на̀и́ре̄м* „притиснути, навалити“, *ои́рѝјѐти се*, *ои́ре̄м се* „дати отпор, успротивити се, одупрети се, супротставити се“, *у̀и́рѝјѐти*, *у̀и́ре̄м* „гурнути, притиснути, навалити, запети“ *ibid.* (Боричић).

Глаголу *-и́рѝјѐти* Скок је посветио сразмерно мање простора, будући да се његове изведенице образују од свега три апофонске варијанте корена: **per-*, **pir-* и **por-*. Значења која реализује овај глагол су следећа: „дотицати, притискати, стизати“, „отварати / затварати“, „остајати, задржавати се“, „опирати се“, „спречавати“ итд. (Skok 3:42 s.v. *-prijèti*).

Већ се и на основу летимичног поређења с.-х. континуаната псл. глагола **verti*, *вр̄* и **perti*, *р̄ьр̄* види да међу њима постоји формални и семантички паралелизам, што потврђује и овде анализиран дијалекатски материјал који Скоку није био на располагању:

заврѣѣи / *завријѣи* = *зайрѣѣи* / *зайријѣи* „напрегнути се, навалити, упрети“⁶, „зауставити, закочити“⁷, „клонути, занемоћи, посустати“⁸ (РСА)

завријѣи, заврѣм „запречити мотком врата са спољне стране (код колибе, стаје)“ Пива (Гаговић)⁹ = *зайрѣѣи* / *зайријѣи* „причврстити, осигурати, затворити (врата, капију)“ (РСА)¹⁰

завријѣи „запети, закачити“ Дрвар (Јовичић) = *зайрѣѣи* / *зайријѣи* „дотаћи, закачити (нечим)“ (РСА)

наврѣѣи / *навријѣи* = *найрѣѣи* / *найријѣи* „напрегнути, запети, навалити; упрети, притиснути“ (РСА)¹¹

йодуврѣјѣи, -ѿврѣм „подметнути ослонац под нешто, подупрети“¹², „својим телом подупрети (нешто)“¹³, ~ *се* „свом снагом подупрети (нешто)“ Васојевићи (Стијовић 1990) = *йодуѿрѣѣи* „подметнути ослонац под нешто; задржати што својом снагом“ Ускоци (Станић)¹⁴

⁶ Уп. и *завријѣи, заврѣм* „напрегнути снагу, запети у раду“ Пива (Гаговић), Ако не завреш, не мош имати комат мяса на трпези Ускоци (Станић), Кордун (грађа ЕРСЈ) поред *зайрѣјѣи, зайрѣм* „запнути, навалити“ Васојевићи (Боричић).

⁷ Уп. и *зайрѣм* „зауставити, задржати, спречити“ Пирот (Живковић), Лесковац (Митровић), *зайре* 3. sg. „зауставити, укочити“ Тимок (Динић I) и са другим префиксом *сајрѣм* / *сѿјрѣм* „зауставити, укочити“: Сѿпри колата Пирот (Живковић), *сајрѣм* „зауставити, спречити“: Сапри малко коњи, ће покршим ноге низ овој брдо Лесковац (Митровић), *сѿјрѣм* „id.“ Јабланица (Жугић), Врање (Златановић), *сујре* 3. sg. „укочити“: Узни камен и супри кола Каменица код Ниша (Јовановић В.).

⁸ Уп. и *зайрѣјѣи, зайрѣм* „изгубити снагу“ Васојевићи (Боричић), *зайријѣи, зайрѣм* „изнемоћи, уморити се“ Ускоци (Станић), *зайријѣи, зайрѣм* „посустати“: Она баба запрла, не може да иде Прошћење (Вујичић), *зайре* 3. sg. „изнемоћи“: Запрли му волови, едва иду Каменица код Ниша (Јовановић В.).

⁹ Уп. из истог извора *йрѣврѣјѣи* „id.“: Преври врата од савардака том сворином, да не уљегне како живо; такође *зайријѣвѣриѣи* „затворити врата повукавши пречагу у дрвену браву“ Ускоци (Станић).

¹⁰ Уп. и *зайрѣм* „затворити, закључати“ Лесковац (Митровић).

¹¹ Уп. и *наврѣјѣи* „навалити“ Рожаје (Надѿић) поред *найријѣи, найрѣм* „упрети, навалити“ Ускоци (Станић), *найријѣи се* „напрегнути се“: Напрли су се што су могли и не могли док дјѣцу нијесу извели на пут Дубровник (Бојанић/Тривунац), *найрѣјѣи, найрѣм* „притиснути, навалити“ Васојевићи (Боричић).

¹² У примеру: Подуврите нечим то сијено, да се не преврће.

¹³ У примеру: Подуври ту кацу, да подвучем колац.

¹⁴ Уп. и *йѿѿйрѣм* „подупрети“ Врање (Златановић), Пирот (Живковић), Јабланица (Жугић), Лесковац (Митровић).

závor = *zájor* „дрво којим се осигуравају врата, заворањ“ Ускоци (Станић)¹⁵

závorница = *zájorница* „полуга којом се осигуравају врата, засовница, пречага“ Ускоци (Станић)¹⁶

zàvirāīti „запињати из све снаге, напорно радити“¹⁷ Ускоци (Станић) = *zājirāīti* „радити нешто свом снагом, упирати из све снаге“ (РСА)

zavirāīti „качити, запињати“ Дрвар (Јовичић) = *zājirāīti* „ударати у нешто у пролазу, запињати“ (РСА)

nāvirāīti „трудити се да се нешто постигне, упињати се“ = *nājirāīti* „запињати, напрезати се да се нешто постигне“ (РСА)¹⁸

īoduvīrāīti, -*rēm* „п о д у п и р а т и“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990) = *īodūjirāīti* „стављати подупираче чему“ Ускоци (Станић)¹⁹.

Поред ових еклатантних примера, запажа се и семантички паралелизам који није увек праћен потпуним формалним паралелизмом, што значи да су идентична (или блиска) значења реализована у облицима образованим од различитих апофонских варијаната глагола *вријети* и *-јријети*, и/ли са различитим префиксима, уп. нпр. *завориј* „тврдоглав“ Дрвар (Јовичић) : *ојориј* „id.“ Пирот (Живковић), Каменица код Ниша (Јовановић В.), *завирај* „гурати, упирати“ Дрвар (Јовичић) : *ујирāј*, *ујирēm* „притискати, гурати“ Васојевићи (Боричић), *наврēј* / *навријети* „запети, закупити“ (РСА) : *сājirāјети*, *сājirēm* „салетети, закупити“: Томо неће да иде, но ја сājрла — Нећу одит на пругу, нако ме сājрy — Ка те сājрē, мораш му учињет Васојевићи (СТИЈОВИЋ), *īовора* „канап“ Тимок (Динић I) : *јријор* „конопац подешен за препињање или везивање коња“ Ускоци (Станић).

Уочени формално-семантички паралелизам с.-х. континуаната посл. **verti* и **perti*, у ситуацији када се *вјријети* смешта у породицу глагола *вријети*, може послужити као посредан доказ да *јјријети* припада породици глагола *-јријети*.

¹⁵ Уп. и *јријевор* „направа (обично дрвена) за закључавање врата“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ), *јревōрāч* „дрво којим се затварају (превиру) врата са спољне стране“, *јревīрāч* „id.“ Пива (Гаговић).

¹⁶ Уп. и *јревōрница* „дрво којим се затварају (превиру) врата са спољне стране“ Пива (Гаговић), *јријевōрница* „дрвена полуга за утврђивање затворених врата“ Васојевићи (СТИЈОВИЋ).

¹⁷ У примеру: Не завири толико, одријеш се.

¹⁸ Уп. и *нājирај се* „напрезати се“: Пуно их се напире да у животу постигну више него што могу Дубровник (Бојанић/Тривунац), *нājирāј се* „id.“: Нећу се ја с тобом напират, но ћу те избит Загарач (Ћупићи).

¹⁹ Уп. и *īошјирам* „подупирати“ Врање (Златановић), Јабланица (Жугић), Потпира кућу озгор Лесковац (Митровић).

Вратимо се сада глаголу *йойирай̄и* (се), *йойира̄м* (се) / *йойира̄й̄и* (се), *-ѐм* (се) „расти, напредовати“ Васојевићи (Стијовић), на основу којег смо и довели *ййрӣй̄и* у везу са **perti*. Његово основно значење је „кретати се, мицати се“²⁰, што показују и потврде из других извора: *йойира̄й̄и*, *йойира̄м* „кретати, ићи“: Не можемо по вакоме времену данас никуј попирати, „помицати“: Ко је попиро ову кацу? Прошћење (Вујичић), *йойира̄й̄и* „померати“ Ускоци (Станић). Ту су и облици изведени од друге апофонске основе: *йойрӣјет̄и* (се), *йойѐр̄ѐм* (се) „мрднути, кренути, помаћи се“: Толико сам уморан да не могу попријет ни ко-рака, поред паралелног облика *йойра̄й̄и* (се), *йойр̄ѐм* (се) „id.“: Неће ти он ни по̀прат с прага Васојевићи (Стијовић).

Значење „кретати се, померати се“ развило се највероватније из основног „гурати“, будући да и сам глагол *гур̄ай̄и* у свом значењском дијапазону садржи семантику кретања, померања, уп. његова основна значења: „потискивати, по м е р а т и“, „к р е т а т и се савлађујући препреке, пробијати се, напредовати“, „жустро, журно се к р е т а т и, хитати, грабити“ (РСА).

Глаголи из разматране породице развили су и значење „(по)дићи, (са)градити“, уп. *йойира̄й̄и* „дизати, градити, постављати“, *йойрӣјет̄и* „дићи, подићи, саградити“: Попери кућу ево ође Ускоци (Станић). Када се има у виду да у истом говору постоји облик *йойер̄й̄и* „побости, поставити, подићи; саградити, изградити“: Поперијо чардак насред Сировца, *йойер̄й̄и се* „поставити се у усправан положај“, постаје јасно да је овде дошло до мешања облика двеју лексичких породица, окупљених око глагола *-йрӣјет̄и* и *йер̄й̄и*, о чему сведоче и варијантни облици првог лица једнине глагола *йойрӣјет̄и*: *йойер̄ѐм* и *йойр̄ѐм*. За глагол *йер̄й̄и* карактеристична је семантика подизања, уздизања, уп. *йѐрӣй̄и* „подизати“ Ускоци (Станић), *исйѐрӣй̄и* (се) „пружити (се) у висину, уздићи (се), издићи (се)“, *найѐрӣй̄и* (се) „усправити (се), надићи (се), подићи (се)“ (РСА), што нас наводи на закључак да се значење „расти, напредовати“, својствено глаголу *йойира̄й̄и* (се), *йойира̄м* (се) / *йойира̄й̄и* (се), *-ѐм* (се), накнадно развило управо под утицајем формално блиског, а етимолошки донекле различитог *йѐрӣй̄и*²¹ < **periti* (о односу **perti* и **periti* детаљније в. Бјелетић 2006:311–313).

²⁰ Боричић, рецимо, наводи само то значење.

²¹ Истовремено су његове изведенице, под утицајем облика из породице глагола *-йрӣјет̄и*, развиле семантику кретања, уп. следећа значења неких од горепомнутих глагола: *йѐрӣй̄и* „помицати, померати“, *йойер̄й̄и* (се) „помаћи (се), померити (се)“ Ускоци (Станић).

Ако се осврнемо на паралелни глагол *вѣраѣти*, подсетићемо се да је и за њега карактеристична семантика кретања усмереног увис, из које легитимно произлази семантика раста, израстања.²²

Међу с.-х. континуантама псл. глагола **verti* и **perti* постоји евидентан паралелизам не само на формално-семантичком, већ и на творбеном плану, што се огледа у одабиру истих творбених средстава којима се оне додатно експресивизују. У питању су префикс *ко-* и деминутивни суфикс *-к-*, помоћу којих су образовани облици *оковирка* 3. sg. „ојачати, опоравити се“ Црна Река (Марковић I) и *окò-ѣѣркаѣти се* „опоравити се (и од болести и од рђе и сиротиње)“ Бока (Вук); Путник ... пошто се код ватре смлачи, а хљебом и луком завре, малко се окопирка Љубиша; Синцир тешки на долину баци пак се јадан окопирка. Видо, стаде бјежат пољем ширикијем НП Вук (RJA). Посебно је значајна чињеница да су оба глагола развила скоро идентично секундарно значење.

Облик *оковирка* има потпуну семантичку паралелу у глаголу *коварнуѣти (се)* „опоравити се, ојачати у физичком смислу (после болести, слабости), отргнути се, отети се; почети брже расти, напредовати“: Жена ми је била тешко болесна, али сад је већ прилично коварнула Ужице, Ишћер’о сам овце у Златибор, много мршаве, али су се брзо коварнуле Златибор, Коварнуло бравче, почело да једе Јадар, Коварнути се значи поправити се од болести, одрасти Ужице, „поправити имовно стање, извући се из имовинских неприлика“ *ibid.* (РСА). Овде свакако треба поменути и придев *кòвѣран* „живахан, окретан, чио“: Коваран у Лици се не схваћа у злом смислу. Коваран, „lebendig“, окретан (RJA), Коваран значи млад, кочоперан Дворска, Јадар, Нема јагњету ни два дана, а види како је коварно, тј. живахно, чило Санцак (РСА)²³. У семантичком погледу њему је врло близак рус. дијал. придев *увѣристыѣѣ* „живахан, спретан

²² Занимљива је чињеница да се у оквиру гнезда **perti* развило и супротно значење, реализовано углавном у девербалима типа *зѣѣорнѣк* „слабо развијен мушкарац“ Ускоци (Станић), *зѣѣорнѣк* „онај који је заостао, примитиван, ограничен у развоју“, „сморен, закржљао човек“: Живијо је у јаду и о јаду и осто вљечни запорник Пива (Гаговић), *зѣѣорница* „закржљала женска особа“, *зѣѣорнѣче* „неразвијено, кржљаво дете“ Ускоци (Станић), *зѣѣорче* „живинче које последње дође на свет, које је закржљало“ Тимок (Динић I). У основи овог значења вероватно лежи такође једно од основних значења глагола *-ѣѣриѣѣти*, тј. „спречавати“, уп. *зѣѣираѣти* „спречавати кретање (некоме или нечему), задржавати, заустављати; застајати, заустављати се; посустајати, малаксавати“ (РСА), *зѣѣирам* „заустављати, задржавати, спречавати“: Запирају ни воду Пирот (Живковић), *зѣѣира* „id.“ Тимок (Динић I), тако да се наведени девербали своде на основно значење „спречен, заустављен у развоју“ > „закржљао, заостао“.

²³ Поменути придев, али у значењу „лукав, подмукао, покварен; који наноси зло, зао“ (који наводи Skok 2:171–172 s.v. *kòvati*) доводи се у везу са глаголом *ковѣ-*

(о детету)“, који Калашников 2000 сврстава у гнездо глагола **verti* (в. Бјелетић 2006:169–170). Ако би се, дакле, пошло од основе **ver-*, чија нулска база **vьr-* дужењем даје **vir-* (> (*о-ко*)-*вир*-(*к*)*а*), а на другој страни *о*-база **vor-* дужењем прелази у **var-* (> (*ко*)-*вар*-*нуџи*), однос између ова два глагола могао би се подвести под регуларну вокалску алтернацију.

Глагол *око̀џ̀џ̀ркаџ̀и се* аутори РЈА окарактерисали су као облик „тамна постања и значења“ (при чему су, не наводећи Вукову прилично јасну дефиницију, понудили и своју: „поначинити се, окрепити се“), уз напомену да „самоме *коџ̀џ̀ркаџ̀и* нема потврде“. То, међутим, није тачно, будући да је у црногорским говорима овај глагол добро потврђен, уп. *ко̀џ̀џ̀ркаџ̀и* / *ко̀џ̀џ̀ркаџ̀и* „помало радити, радуцкати, помало живети, мрдати“: Боље е нешто копиркати но *сеџ̀ети* — Како си? Копиркам, „трудити се да се нешто постигне“: Копирка око оне ђевојке Ускоци (Станић), *ко̀џ̀џ̀ркаџ̀и (се)* „покретати се, мрдати“: Копиркам се још помало Загарач (Ћупићи)²⁴. Забележен је и облик са префиксом *из-*: *иско̀џ̀џ̀ркаџ̀и се* „подићи се, отргнути се од болести, опоравити се“ ЦГ (РСА).

Поред глагола са деминутивним суфиксом *-к-*, у овим говорима постоји и облик без њега, уп. *ко̀џ̀џ̀рнџ̀и (се)* „покренути се, мрднути“: Нећу моћ копирант бес помоћи, *око̀џ̀џ̀рнџ̀и се* „оживети, освежити се, поправити се, ојачати, омоћати (обично после какве болести, односно тешких материјалних услова)“: Окопирнуо се по изласку из болнице — Посла им је стриц велике паре из Америке, па су се окопирнули Загарач (Ћупићи). Овамо свакако спадају и облици *ко̀џ̀џ̀јернуџ̀и* „кренути набоље, мало се опоравити, живнути, задобити снагу, оснажити се, пооздравити“, *око̀џ̀џ̀јерџ̀и (се)* „отргнути (се) од болести, опоравити (се), подићи (се), ојачати, окрепити (се); избавити (се) из немаштине, сиромаштва, стећи већу имовину; оснажити (се)“, *зако̀џ̀џ̀јерџ̀и (се)* „*id.*“, *к̀џ̀џ̀јеран* „жив, живахан, крепак, одважан, отресит“, „вредан, радан, трудољубив“ Ускоци (Станић), *око̀џ̀џ̀јерџ̀и се* „опоравити се, повратити здравље и снагу“ Васојевићи (Боричић), „опоравити се, придићи се, живнути“, *око̀џ̀џ̀јернџ̀и се* „*id.*“ *ibid.* (Стијовић), *око̀џ̀џ̀јерџ̀и се*, *око̀џ̀џ̀јерџ̀и се* „опоравити се, побољшати се (здравствено,

риџ̀и „чинити коварства, сплеткарити“, уп. *к̀џ̀џ̀рнџ̀ик*, *к̀џ̀џ̀рнџ̀о*, *к̀џ̀џ̀рнџ̀иво*, такође рус. *к̀џ̀џ̀рнџ̀ий*, за чију етимологију уп. Фасмер 2:270; в. и ЭССЯ 12:8–10 s.vv. **kovari-ti (se)*, **kovarь*, **kovarьnъ(jь)* (где ипак није објашњен семантички аспект наведених словенских потврда).

²⁴ Уп. и *ко̀џ̀џ̀ркаџ̀и*, деминутив од *ко̀џ̀џ̀ркаџ̀и* „гмизати, милети, врвети (обично о црвима)“: Копирка ми нешто глави, *ко̀џ̀џ̀ркаџ̀и се* „мрдати се, копрцати се, преметати се“ (РСА).

физички); заимати, стећи, повећати добро“ Пива (Гаговић), *окојијериџи се* „извући се, оснажити се“ Прошћење (Вујичић). Наведене облике требало би тумачити као псеудојекавизме (в. Бјелетић 2006:318), уп. *йир* : *йирер* „гозба, свадба“ (Skok 2:660 s.v. *pîr*¹).

У московском прасловенском речнику васојевићки облик *окојијериџи се* доводи се у везу са рус. дијал. *окопёриться / окопёриться* „постати богатији, имућнији“: По-видимому, окоперился, стал одеваться лучше — Почему такой переворот у человека? А потому что теперь он окоперился: кнут забросил, сумку на портянки изрезал, в богачи полез (СРНГ), па се на основу њих реконструираше псл. дублет **obkopěriti / *obkoperiti*, који се тумачи као спој префикса **ob-*, **ko-* и глагола **periti* (ЭССЯ 27:145). У светлу овде анализираног материјала постаје јасно да је у питању глагол **perti* (детаљније в. Бјелетић 2006:316–318), као и то да није требало реконструисати псл. облик са јатом **obkopěriti*, будући да су с.-х. потврде на основу којих је то учињено — псеудојекавизми.

Значење „кретати се, мрдати“, својствено глаголу *койир(к)аџи*, додатно потврђује његову везу са горепомињаним *йойирџи*, *йойријети* (*се*), али истовремено уводи у разматрање и породицу речи глагола *койорџи*, уп. *койорџи* „мрдати, кретати се“: Једва копорџам, стега ме раматиз, не могу на ноге Загарац (Ћупићи), *койорџи* „једва се кретати, сасвим лагано ићи; животарити“ Ускоци (Станић), *койорџи* (*се*) „покренути се, мрднути“: Нијесам се копорнула ео седам дана, лежим, не мичем се ис кревета — Мало је копорнула откад је додио доктор Загарац (Ћупићи), *койорџи* „помаћи се, мрднути, кренути“: Нијесу ни копорнули с мљеста Васојевићи (Стијовић; Боричић), *койорџи* / *койорџи* „слабо, немоћно се покренути, коракнути“ Ускоци (Станић)²⁵. Индикативно је да је овај глагол, поред значења „опоравити се“, својственог облику *койиркаџи*, уп. *койорџи* „почети прездрављати, опорављати се после дуже болести“: Младосте е ће баба умријет, а она, ево, копорнула Васојевићи (Стијовић), *койорџи се* „постати снажан, јачи, имућнији“: Бијо је нешто болесан и са[д] се малко копорно — Зарадијо паре на цади, па се добро копорно Пива (Гаговић) — развио и значење које заправо представља предмет овога рада, а то је „расти“, уп. *койорџи* „почети расти после дугог времена“: Оно дијете дуго не расте, а сад је богами копорнуло Васојевићи (Стијовић).

²⁵ Уп. и облик са деминутивним суфикском -к-: *койоркаџи / койоркаџи* Ускоци (Станић), за чије се значење у речнику упућује на *койиркаџи*.

Скок је посветио посебну одредницу глаголу *којѡраѡи, којѡрѡм* „мицати се“²⁶ (15. век, западни крајеви, Марулић, Бараковић, Дубровник), у којој су се нашли и облици *којѡраѡи, -ѡм* „врвети“ (Вук), *коѡириѡи* (sic!)²⁷ „копорати“, одатле поствербал *којѡр, -и* f. „мицање“²⁸, *којѡрнуѡи* „макнути се“ (16–19. век, Љубиша), такође и *окоѡѡркаѡи се* итд. (Skok 2:149 s.v. *kopòrati*). Скок тумачи овај глагол као ономатопеју, а као доказ за то наводи варирање *о : и* у облицима *којѡраѡи : коѡираѡи*, не помишљајући при том да је овде можда у питању варирање корена **por-* : **pir-* (< **perti*), проширеног префиксом **ko-*. Дакле, облик *којѡриѡи* могао би се објаснити или као деноминал од поствербала *којѡр, -и*, или као каузативни поствербал од **(ko-)perti, -pъrφ*. С друге стране, облик *којѡраѡи* најпре би могао бити деноминал од непосведочене именице **којѡра*, о чијем постојању би сведочио средњовековни топоним стерп. **Копѡриѡи** (14. век) у долини Ибра, име манастира *Којѡрин*, од надимка **Којѡра* (RJA)²⁹. У прилог оваквом тумачењу говоре и значења појединих црногорских дијалекатских потврда које припадају породици глагола *којѡраѡи*, уп. *коѡорѡн* „у п о р а н у раду“³⁰: Он је копоран, створиће нешто, *ѡрикојѡраѡи* „н а в а л и т и на кога упорно тражећи нешто“³¹, „свом снагом п р и о н у т и на какав посао“³², *закојѡраѡи (се)* „затражити; бити у п о р а н у нечему; истрајати на неком послу“, *којѡраѡи* „задиркивати“, „насртати, нападати“: Копора ми за очи сваки дан да му купим те ово те оно, „облетати“: Копора ми око оне ђевојке,

²⁶ Промена као код васојевићког глагола *ѡѡѡрѡѡи, ѡѡѡрѡѡм* (поред *ѡѡѡраѡи, ѡѡѡрѡѡм*).

²⁷ У RJA нема оваквог облика, па је могуће да се ради о штампарској грешци у Скоковом речнику. RJA доноси једино облик *којѡриѡи, којѡрим* „копорати“, забележен у 18. веку само код једног дубровачког писца, а од речника само код Стулића, те се реч третира као непоуздана. Скок, међутим, сматра да је ова реч сасвим поуздана, будући да се и у Водицама у Истри говори *којѡриѡи се* (Skok 2:149 s.v. *kopòrati*). У прилог Скоковој тврдњи говори и Сарајлијина потврда *којѡриѡи (се), којѡрим (се)* „копорати“: Нити збори, нити чим’ копори (миче), која се, заједно са истарским обликом, наводи у РСА.

²⁸ И овај облик има само једну потврду из 18. века, код Кавањина, па је у RJA окарактерисан као нејасан.

²⁹ Детаљније о етимологији поменутих назива в. Радујко 2006:18–20.

³⁰ Уп. *ѡѡорѡн* „одлучан, истрајан, непопустљив“ Васојевићи (Боричић).

³¹ Уп. *сѡѡрѡи* (и *сѡѡријеѡи*), *сѡѡрѡм* „салетети“: Шта сте га сапрли толико, он најбоље зна може ли то урадити Прошћење (Вујичић).

³² Уп. *нѡѡрѡи* / *нѡѡријеѡи* „усмерити напоре, труд (на нешто), прионут“ (РСА).

„тражити, захтевати“: Нека ми он не копора за оно мое Ускоци (Станић)³³.

Поређењем с.-х. континуаната два псл. глагола сличног гласовног склопа, **verti* и **perti* (које бисмо, по узору на немачки термин *Reimwörter*, могли назвати „римовани глаголи“), дошло се до закључка да међу њима постоји евидентан паралелизам како у погледу семантике, тако и у погледу творбе. Са друге стране, увидом у релевантан словенски материјал изложен у одговарајућим одредницама ЭССЯ, нпр. **naverti* (se) (id. 23:216) : **naperti* (22:210), **navirati* II (24:7) : **napirati* (22:213), **navorъ* (24:39) : **naporъ* (22:225), **obverti* (se) (31:11) : **obperti* (se) (28:185), **obvirati* (se) (31:59) : **obpirati* (se) II (28:197), **obvora* I, II (31:92, 93) : **obpora* (28:260), **obvorънь(jъ)* (31:107) : **obporънь(jъ)* (28:264) — стиче се утисак да у осталим словенским језицима такав паралелизам не постоји. Ова констатација нужно се мора узети уз резерву, будући да је за коначан суд неопходно детаљно сагледавање ситуације у сваком језику понаособ, на много репрезентативнијем дијалекатском корпусу. Као доказ за то може послужити Махеков речник, где се наводе чешки еквиваленти горепомених српских облика *zǎvr̩jēiti* : *zǎvr̩jēiti* и *zǎvor* : *zǎvor*: „*mor. zǎpřít vrata, dveře = z a v ř í t i* [поред М.Б.] a *zahradiť zǎporou (= z á v o r o u)*“ (Machek 495 s.v. *příti*).

Сматрамо да би шире истраживање сличних („римованих“) облика на компаративном словенском плану дало занимљиве резултате. У најмању руку оно би или потврдило или оповргло исправност методолошког поступка формулисаног у наслову овог прилога, тј. да формално-семантички паралелизам лексичких гнезда може бити један од путоказа у изналажењу етимолошког решења.

Извори и литература

- Бјелетић 2006** — М. Бјелетић: *Исковрнути глаголи. Типови експресивних њревербалних форманаџа (на српском и хрватском језичком материјалу)*, Београд.
- Бјелетић 2006а** — М. Бјелетић: Прилог проучавању псл. **ver-*, *Studia etymologica Brunensia* 3, Praha, 35–45.
- Бојанић/Тривунац** — М. Бојанић, Р. Тривунац: *Рјечник дубровачког говора*, СДЗБ 49/2002.

³³ Уп. и семантички блиске облике из паралелног гнезда **verti*: *навр̩јеџи* „навалити, бити упоран и безобзиран“ Рожаје (Надџић), *џодувр̩јеџи*, *-џвр̩џем* „обратити се некоме молећи за нешто (помоћ и сл.)“: *Нужда ме наћерала, па га морам опет подувријет, а знам да сам му досадио, ~ се* „окомити се на некога“: *Подуврла ми се она губа, да може, би ми кућу ископао Васојевићи (СТИЈОВИЋ).*

- Боричић** — В. Боричић Тиврански: *Рјечник васојевићког говора*, Београд 2002.
- Варбот 1983** — Ж. Ж. Варбот, Место основ настоящего времени в системе отглагольного словообразования праславянского языка, *Славянское языкознание. IX международный съезд славистов*, Москва, 60–76.
- Варбот 1995** — Ж. Ж. Варбот: Морфо-семантическое поле лексемы в этимологическом словаре и возможности его реконструкции, *Серия литературы и языка* 54/4, Москва, 60–65.
- Вујичић** — М. Вујичић: *Рјечник говора Прошћења (код Мојковца)*, Подгорица 1995. (Посебна издања ЦАНУ књ. 29, Одјелење умјетности књ. 6).
- Гаговић** — С. Гаговић: Из лексике Пиве (село Безује), СДЗБ 51/2004, 1–313.
- Динић I** — Ј. Динић: Речник тимочког говора, СДЗБ 34/1988, 7–335.
- Живковић** — Н. Живковић: *Речник ѿројског говора*, Пирот 1987.
- Жугић** — Р. Жугић: Речник говора јабланичког краја, СДЗБ 52/2005.
- Златановић** — М. Златановић, *Речник говора јужне Србије*, Врање 1998.
- Јовановић В.** — В. Јовановић: Речник села Каменице код Ниша, СДЗБ 51/2004, 313–688.
- Јовичић** — М. Јовичић: *Крајишки ријечник, особенице уначке (уз стоогодишњицу ѿрајања имена Дрвара)*, Београд 2003.
- Калашников 2000** — А. А. Калашников: Об этимологии русского диалектного *увёристый*, ОЛА 1994–1996, Москва, 217–219.
- Марковић I** — М. Марковић: Речник народног говора у Црној Реци, СДЗБ 32/1986, 245–500.
- Митровић** — Б. Митровић: *Речник лесковачког говора*, Лесковац 1984.
- Радужко 2006** — М. Радужко: *Койорин*, Београд.
- Станић** — М. Станић: *Ускочки речник* 1–2, Београд 1990–1991.
- СТИЈОВИЋ** — Р. Стијовић: Из лексике Васојевића, СДЗБ 36/1990, 121–380.
- Ћупићи** — Д. Ћупић, Ж. Ћупић: *Речник говора Загарача*, СДЗБ 44/1997.
- Черниш 2003** — Т. О. Черниш: *Слов'янська лексика в історико-етимологічному висвітленні*, Київ.

*

Hadžić — I. Hadžić: *Rožajski rječnik (Građa za diferencijalni rječnik narodnog govora rožajskog kraja)*, Rožaje 2003.

Marta Bjeletić (Belgrad)

**Skr. *ni piri, ni viri* „weder wächst, noch gedeiht“:
Formal-semantischer Parallelismus verbaler Wortneste als Leitfaden zur Etymologie**

Zusammenfassung

Die vorliegende Betrachtung geht von der skr. Wendung *ni(ti) piri ni(ti) viri* „weder wächst noch gedeiht“ aus. Daß das nur darin belegte Verb *pīriti, pīrim* zur Wortsippe von ursl. **perti, pьrǫ* zuzuordnen ist, wird aufgrund einer formal-semantischen Analyse seiner skr. Fortsetzung *-prijeti* und ihrer Ableitungen sowie der parallelen semantischen Entwicklung gezeigt, die sich bei der Familie von *vrijeti* < ursl. **verti, vьrǫ* beobachten läßt, zu der das zweite verbale Glied der Wendung *vīriti, vīrim* „wachsen, gedeihen“ gehört. Es fällt nämlich auf, daß zwischen den skr. Fortsetzungen der beiden ursl. Verben ein Parallelismus besteht, der sich über das Formal-Semantische auf die morphologische Ebene erstreckt, denn beiderseits griff man zu denselben Wortbildungsmitteln, um die Form ausdrucksstärker zu machen, nämlich zum expressiven Präfix *ko-* und zum Deminutivsuffix *-ka-* in *okòpīrkati se* „sich erholen“ gegenüber *okovirka* (3. Sg.) dass. Die Zuordnung von *okòpīrkati se* und dem zugrundeliegenden Verb *kopīrati* „sich bewegen“ zur Sippe von *-prijeti* wirft ein neues Licht auf das gleichbedeutende *kopòrati*. Trotz Skok, dem dieses Verb wegen der Abwechslung von *o* und *i* in *kopīrati* als lautmalend gilt, werden die beiden Formen hier als ablautend zu **perti* mit der Vorsilbe *ko-* erklärt.

marta.bjeletic@sanu.ac.yu